

ανάπαλιν. Ἐτερον γνώρισμα χρηστοῦ πολίτου εἶναι ὅτι φεύγει τὰ πολιτικά ἐπαγγέλματα, οὐχὶ ἀμελῶν τοῦ κοινῆ συμφέροντος, οὐχὶ ὡς λιποτάκτης τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ «διαδρασιπολίτης», ἀλλὰ φοβούμενος μήπως δι' ἀνικανότητα βλάβη μᾶλλον ἢ ὠφελήσῃ τὸ κοινόν· τότε δὲ μόνον ἄσμενος δέχεται αὐτὰ, ὁπότεν ἢ ἀναγκάζεται ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἢ φοβῆται μὴ ἄλλος τις ἀναξιώτερος ἀρπάσῃ αὐτὰ ἐπὶ βλάβη τῆς πολιτείας. Τῶν ἀναξίων τούτων γνώρισμα εἶναι ἡ προθυμία καὶ σπουδὴ τοῦ ἀρχοντεῦν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκλήθησαν σπουδαρχιῶντες καὶ κωμικώτερον σπουδαρχίδαι, καὶ αἱ μηχαναὶ, ἃς μεταχειρίζονται, τίς πρότερος γὰρ παρεισφρήσῃ εἰς πολιτικὸν ἀξίωμα ἢ σφετερίσῃται ξένων κόπων ἀμοιβάς. Ὑπὸ τοιούτων μάλιστα ἀνδρῶν ἐφθάρησαν αἱ πάλαι ἐλληνικαὶ πολιτεῖαι, διότι συνέχεαν τούτους τοῖς χρηστοῖς πολίταις, καὶ ἀρκοῦμεναι γὰρ καταγελῶσιν αὐτῶν ἐν μόνοις τοῖς θεάτροις, ἐπέτρεπον αὐτοῖς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν. Τρίτον χρηστοῦ πολίτου γνώρισμα εἶναι ὅτι ἀπὸ τῆς ψήφου τῶν ἰδίων συμπολιτῶν δέχεται καὶ τὰ εὐτελέστατα τῶν ἀξιωματίων, ἀσκῶν αὐτὰ μεθ' ἴσης προθυμίας καὶ τὰ λαμπρότατα. Οἱ μὲν ἀχάριστοι Θηβαῖοι ἔδωσαν τῷ χρηστοτάτῳ τῶν πολιτῶν Ἐπαμεινώνδῃ οὐτιδανώτατον τῆς πολιτείας ἐπάγγελμα πρὸς καταφρόνησιν, ἐκεῖνος δὲ ἀποδεξάμενος ἐλάμπρυνεν αὐτὸ καὶ κατέστησε ζηλωτὸν, ὡς «πολίτης χρηστὸς, οὐ σπουδαρχίδης». Τοὺς ἀνοήτους Θηβαίους θὰ ἐμιμῆτο νομοθέτης φιλόσοφος ὅπως ἀποτελειώσῃ ἅπαντα τῆς πολιτείας τὰ μέρη, τιμῶν ἐνίοτε δι' εὐτελῶν ἐπαγγελμάτων τοὺς νοσημονεστάτους τῶν πολιτῶν. Καὶ τῆς πολιτείας δηλονότι, ὡς πάσης μηχανῆς, ἡ τελειότης ἐξήρτηται ἀπὸ τῆς συναρμογῆς αὐτῆς, ὅταν ἕκαστον μέρος ᾖ οὕτω παρεσκευασμένον, ὥστε πάντα γὰρ ἐξυπηρετῶσι τὸν σκοπὸν τῆς μηχανῆς.

Θέλετε γὰρ ἀποκλείσῃτε τῶν πολιτικῶν ἀξιωματίων τοὺς ἀναξίους; ἢ κηρύξαιτε αὐτὰ ἄμισθα ἢ ὀρίσατε ὑπὲρ αὐτῶν μισθὸν ὀλίγιστον. Οἱ ἀδρότατοι μισθοὶ ἔλκουσι τοὺς πλεονέκτας εἰς τὰ ἀξιώματα καὶ ἐμβάλλουσι ταῖς ψυχαῖς τῶν πολιτῶν ἐπιθυμίαν κέρδους ἀκόπου, οὕτω δὲ βλάπτουσι γεωργίαν, τέχνας, ἐμπόριον, ἐξ ὧν ἠδύναντο μὲν οἱ πολῖται γὰρ πλουτίσωσιν ἑαυτοὺς, ἀλλὰ δὲν θέλουσιν, ὡς εὐρίσκοντες κέρδος καὶ τιμὴν πλειοτέραν ἀντὶ κόπων ὀλιγωτέρων. Ὀλεθριωτέρα δὲ θὰ ἀπέβαινεν ἡ βλάβη πρὸς ἡμᾶς, διότι ἀπολέσαντες ἐπὶ τῆς δουλείας γεωργίαν, τέχνας καὶ ἐμπόριον, ἔχομεν χρεῖαν πολλῶν ἐτῶν καὶ πολλῶν χειρῶν ὅπως ἀπολάβωμεν τὴν ἐξ αὐτῶν χορηγίαν, ἧς ἄνευ καχοδαιμονεῖ ἡ πολιτεία.

Ἄλλὰ καὶ τούτων τῶν ἀγαθῶν ἢ ἀναγέννησις δέον νὰ ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν φύσιν· πρὸ τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου ὀφείλετε νὰ ἀσχοληθῆτε εἰς τὴν βάσιν πάσης ἡμερώσεως, τὴν γεωργίαν, ἣτις, πληθύνουσα τὰς τροφὰς, πληθύνει καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἐρημωθείσης Ἑλλάδος, ἐξημεροῖ δὲ καὶ τὰ ἔθνη, ὡς ἐξημεροῖ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· «βέλτιστος δῆμος ὁ γεωργικὸς» κατὰ τὸν Σταγειρίτην· ὁ γεωργικὸς βίος εἶναι βίος ἀρετῆς, ἀμα μὲν φύσει ἀποκλίνειν εἰς τὴν εἰρήνην, ἀμα δὲ ἀσκῶν τὰ σώματα διὰ τῶν καθ' ἡμέραν ὑπαιθρίων πόνων καὶ παρασκευάζων οὕτω στρατιώτας ἱκανοὺς νὰ φυλάττωσι τῆς πατρίδος τὴν ἐλευθερίαν.

Τῆς ἐλευθερίας δὲ ἡ φυλακὴ ἐξήρτηται οὐ μόνον ἐκ τῆς γεωργικῆς, ἀλλ' ἐκ πάσης τάξεως πολιτῶν· ἅπαντες ἐπομένως, ἂν εἴσθε φιλοπάτριδες, θὰ ἦσθε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον στρατιῶται τῆς πατρίδος. Ἡ δὲ τῆς πατρίδος ἀγάπη πάντοτε ἀναλογεῖ πρὸς τὴν παιδείαν καὶ τὰ φῶτα τῶν πολιτῶν καὶ μάλιστα πρὸς τὴν χρηστὴν τῶν νέων ἀγωγὴν, ἣτις οὔτε πάντας ἀπεργάζεται ἐξ ἐπαγγέλματος σοφοὺς, οὐδὲ πάλιν τῷ ἐλαχίστῳ τῶν πολιτῶν ἀρνεῖται τὰς εἰς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ ἢ ἐπιτήδευμα χρειώδεις γνώσεις. Ὡς ὁ πλοῦτος, οὕτω καὶ ἡ παιδεία ὠφελεῖ τὴν πολιτείαν, ὅταν διασπείρηται ἀναλόγως πρὸς ἅπαντας τοὺς πολίτας· τοῦ μὲν πλούτου ἡ συσσώρευσις ἐν ταῖς χερσὶν ὀλίγων τινῶν γεννᾷ ἔνθεν μὲν τοὺς Συβαρίτας, ἔνθεν δὲ τοὺς πάντη ἀπόρους, οἵτινες διαφέρονται καὶ διαπληκτίζονται, ἄχρις οὔ τέλεον ἀπολέσωσι τὴν πολιτείαν· περιοριζομένης δὲ τῆς σοφίας εἰς ὀλιγίστους, ἀναφύονται οἱ σοφολογιώτατοι σχολαστικοί, οἱ τὴν παιδείαν τοῦ κοινοῦ λαοῦ κωλύοντες διὰ τε τὸν φόβον μὴ καταφρονήσῃ αὐτῶν ὁ κοινὸς λαὸς καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι τὸν χυδαῖον καὶ ἀμαθῆ ὄχλον ἔχουσι πάντοτε βοηθόν, ἐάν ποτε βουληθῶσι νὰ κορέσωσι τὰ ἴδια πάθη. Τὰ ἐκ τοιαύτης ἀνισότητος κακὰ ραδίως ἀναιροῦνται, ἐάν καὶ ἡ νέα τῶν Ἑλλήνων πολιτεία καὶ οἱ κατὰ μέρος προεστῶτες τῶν πόλεων κηρύξωσι κοινὴν καὶ ἀναγκαστὴν τὴν διὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου ἐκμάθησιν τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῆς στοιχειώδους ἀριθμητικῆς. «Ὁ ἀγαπῶν παιδείαν ἀγαπᾷ αἴσθησιν» εἶπεν ὁ σοφὸς Σολομών· καὶ ἀληθῶς ἡ παιδεία εἶναι ἐξάριστος τοῦ λογικοῦ νέα αἴσθησις, τελειοποιούσα τὰς ἄλλας τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήσεις καὶ διδάσκουσα, ὅτι ἐκεῖνο μόνον δύναται νὰ ὠφελήσῃ ἕκαστον, ὃ, τι δὲν βλάπτει τοὺς ἄλλους. Εἰς τὴν προὑποδειχθεῖσαν εὐκόλον τριμερῆ παιδείαν δέον νὰ προστεθῇ ἡ κατήχησις τῆς θρησκείας,

τέχνη τις ἢ ἐπάγγελμα, ἵνα μανθάνῃ ἕκαστος παιδιόθεν ὅτι ἐγεννήθη οὐχὶ ὅπως τρέφεται ἀργὸς ἐκ τοῦ κόπου τῶν ἐργαζομένων, ἀλλ' ὅπως συνεργάζεται τοῖς ἄλλοις εἰς κοινὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ἀγαθῶν. Κοινὸν ὡσαύτως καὶ ἀναγκαστὸν μάθημα δέον νὰ κηρυχθῇ ἢ πολεμικὴ ἀσκήσις, ἢ κατορθουμένη διὰ συμμέτρου δημοσίας γυμναστικῆς, καὶ ἢ μουσικὴ, ἣν ἀνέκαθεν φιλόσοφοι καὶ νομοθέται ἔκριναν συστατικὸν τῆς ἀνατροφῆς μέρος, διότι μαλάσσει τὸ ἄγριον τῆς ψυχῆς καὶ ρυθμίζει τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν εὐσημωσίαν, κατὰ Πλούταρχον. Μηδεὶς ἀπορήσῃ, ὅτι εἰς ἀνατροφήν πτωχῶν παιδῶν συνιστῶ μουσικὴν, καθ' ὅσον δὲν νοῦ τὴν τελείαν καὶ πολυδάπανον· οἱ πένητες καθόλου καὶ οἱ γεωργοὶ ἐν Ἑλλάδι παίζουσι τὴν λύραν· ἄς μάθωσι λοιπὸν καὶ νὰ λυρίζωσι καὶ νὰ λυρωδῶσιν ἁρμονικώτερον· ἀντὶ πάλιν ἀνοήτων καὶ πολλακίς ἀσέμνων τραγωδίων ἄς συντάσσωνται ὑπὲρ τῶν ἀπόρων παιδῶν ὕμνοι εἰς τὸν Θεὸν καὶ τραγῳδία κρύπτοντα ἠθικὰς παραινέσεις ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἡδονῆς.

Ὅσοι δὲ τῶν κοσμικῶν δύνανται νὰ πορίσωσι τοῖς τέκνοις εὐρυτέραν παιδείαν, ἄς σοφίζωσιν αὐτὰ καὶ πλειότερον, τοῦτο μάλιστα ἐπιδιώκοντες, νὰ ἀποβλέπη ὁ σοφισμὸς εἰς τὴν ἀσκήσιν οὗ θὰ μετέρχωνται ἐπαγγέλματος ἐν τῇ πολιτείᾳ. Γελοῖος ἐλέγχεται καὶ ὁ διῆσχυριζόμενος, ὅτι εἶναι ἱκανὸς νὰ κυβερνήσῃ πλοῖον, ἂν μὴ παιδιόθεν ἐδιδάχθῃ τὴν ναυτικὴν τέχνην, καὶ ὁ σεμνυνόμενος ὅτι ἐπίσταται νὰ κυβερνήσῃ πόλιν, ἂν μὴ προπαρεσκευάσθῃ διὰ παντοίων γνώσεων πολιτικῶν, καὶ ὁ φανταζόμενος ὅτι ἐμπορεῖ καὶ τὸ εὐαγγέλιον νὰ διδάσκη καὶ τῶν χριστιανῶν τὰ ἥθη νὰ διορθοῖ, ἂν μὴ ἐξέμαθε τὴν λογικὴν καὶ ἠθικὴν ἐπιστήμην.

Πολλῶ μείζονα προσοχὴν ἢ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν κοσμικῶν ἀρχόντων, φίλοι ὁμογενεῖς, πρέπει νὰ ἔχητε ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν πνευματικῶν ἡγουμένων, οἵτινες, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἀγρυπνοῦντες, εὐλόγως ἀπαιτοῦσι τὴν ἡμετέραν ὑποταγήν. Πρὶν ἀναγορεύσῃτε λοιπὸν αὐτοὺς ἀξιῶς τοῦ ἀποστολικοῦ ἐπαγγέλματος, ἐξετάζετε αὐστηρῶς ἂν ἔχουσι τὰς ἀποστολικὰς ἀρετὰς καὶ ὅλην τὴν χρειώδη παιδείαν εἰς τὸν ἐξ ἐπαγγέλματος διδάσκαλον τῆς ἠθικῆς, ἵνα πορίσωσιν ἣν ἀπεκδέχεται ἐξ αὐτῶν ἢ πολιτεία ὠφέλειαν, ἐμπνεύσωσι δὲ καὶ τοῖς πολίταις τὴν πρὸς τοιοῦτους διδασκάλους ὀφειλομένην εὐλάβειαν. Κληρικοὶ ἀπαιδευτοὶ καὶ φαυλόβιοι ἀρκοῦσι μόνοι νὰ ἀνατρέψωσι καὶ τὸ κάλλιστα συγκεκριμένον τῶν πολιτευμάτων· κληρικοὶ δὲ πεπαιδευμένοι καὶ χρηστοθήεις, διορθοῦντες τοὺς κατὰ μέρος πολίτας, διορθοῦσι κατὰ μικρὸν καὶ τὰς

κακίας τῆς πολιτείας. "Ἔως τῆς σήμερον ὑπεμείναμεν καὶ τὴν ἀπαι-
δευσίαν τῶν ἱερέων καὶ τὴν ἀρχιερέων τινῶν διαγωγὴν ὀλίγον διαφέ-
ρουσαν τῆς διαγωγῆς τῶν σατραπῶν τοῦ βαρβάρου τυράννου. Οἱ ὀλίγι-
στοι τούτων, οἱ περὶ τῆς παιδείας τοῦ γένους φροντίσαντες, θέον νὰ
προσκληθῶσι βοηθοὶ εἰς τὴν τοῦ γένους ἀναμόρφωσιν· οἱ πλείστοι τοῦ-
ναντίον ἀδιάφοροι πρὸς τὴν παιδείαν φανέντες ἢ καὶ ἀσυστόλως μῖσος
πρὸς αὐτὴν ἐπιδείξαντες, διέδωσαν τὰς κατὰ τῆς φιλοσοφίας συκοφαντίας,
συνεβούλευσαν τοῖς νέοις νὰ ἀποφεύγωσι τὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ τὰ μα-
θήματα τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης, κατεδίωξαν δὲ πρῶτον μὲν ὑπούλως,
εἶτα δὲ ἀναφανδὸν τὰ γυμνάσια μετὰ κινδύνου τῆς ζωῆς τῶν διδασκά-
λων. . . . Ἄλλὰ πρὸς τί αἱ κατὰ τῶν κληρικῶν μομφαί; μήπως ἡμεῖς
οἱ κοσμικοὶ (ἂν ἐξαιρεθῶσιν οἱ εὐάριθμοι τοῦ γένους ἀληθεῖς φίλοι)
ἐφάνημεν ἀξιώτεροι καὶ βελτίονες τῶν ἱερωμένων; μήπως δὲν ἐπληρώθη
ἐφ' ἡμᾶς ἅπαντας τὸ προφητικὸν «καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαὸς, οὕτω καὶ
ὁ ἱερεὺς»; Σήμερον ὅμως τοῦλάχιστον καρπὸς τῆς εὐτυχοῦς μεταβολῆς
θὰ ἦναι ἡ διόρθωσις τῶν ἠθῶν ὅλου τοῦ γένους, ἐπομένως καὶ τῶν
ιερέων. Τοῦτο δὲ τὸ μέγα ἀγαθὸν θέον νὰ κατορθωθῆ ἰδὲ πως· α) 'Ο
κλῆρος τοῦ ἕως τῆς σήμερον ἀπελευθερωθέντος μέρους τῆς Ἑλλάδος
δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίζῃ πλέον ἐκκλησιαστικὸν ἀρχηγὸν τὸν Πατριάρχην
Κωνσταντινουπόλεως, ἐφ' ὅσον ἄρχουσιν αὐτόθι Ὀθωμανοί· ὀφείλει δὲ νὰ
κυβερνᾶται ὑπὸ συνόδου ἱερέων, ἐκλεγομένης ἐλευθέρως ἐξ ἱερέων καὶ
κοσμικῶν, ὡς ἐποίει ἡ ἀρχαία ἐκκλησία καὶ ἐπὶ μέρους ποιεῖ ἔτι καὶ
νῦν ἡ ἐκκλησία τῶν Ρώσων. Κλῆρος αὐτονόμων καὶ ἐλευθέρων Ἑλ-
λήνων ἀπρεπέστατα θὰ ὑπήκουε ταῖς ἐπιταγαῖς Πατριάρχου ἐκλεγομένου
ὑπὸ τυράννου καὶ ἠναγκασμένου νὰ προσκυνῆ τύραννον (Ταῦτα ἔγραψεν
ὁ Κοραῆς τῷ 1821!)

- β) Ὁ ἐπιθυμῶν ἀπὸ τοῦδε οἰαςδήποτε τάξεως ἱερατεῖαν νὰ ἱερά-
τεύσῃ θέον νὰ ἐκλέγηται ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου τῆς πόλεως καὶ ὑπὸ
τοῦ λαοῦ ἢ τῶν τούτου προεστώτων κατὰ τὰς περὶ ἐκλογῆς συμβουλᾶς
τοῦ Παύλου.

γ) Ἀνάξιος ἐκλογῆς εἶναι ὁ ἀγνοῶν τοῦλάχιστον τὴν γλῶσσαν
τὴν ἑλληνικὴν· εἰς ταύτην τὴν γλῶσσαν ἔν γε τῷ παρόντι ἄς ἀρκεσθῶ-
μεν, ἀλλ' ἀπαιραιτήτως· διότι αἴσχος θὰ ἦτο, ἂν οἱ μὲν Οὐλεμάδες
ἐπίστανται τὴν γλῶσσαν, ἐν ᾗ συνετάχθη τὸ Κοράνιον, οἱ δὲ τοῦ ἱεροῦ
Εὐαγγελίου διδάσκαλοι ἀγνοοῦσι τὴν ἑλληνικὴν. Μετὰ δέκα ἔτη ὅμως,
ἅμα βελτιωθέντων τῶν ἑλληνικῶν γυμνασίων, δὲν πρέπει νὰ ἐκλέγηται:

οὔτε ἱερεὺς μὴ προσεχμαθῶν ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, Λογικὴν καὶ ἠθικὴν Φιλοσοφίαν, οὔτε ἀρχιερεὺς μὴ μελετήσας τὴν μὲν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν χάριν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, τὴν δὲ λατινικὴν χάριν τῶν λατινιστῶν γραψάντων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

δ') Ἀνάγκη ἐπέλγουσα εἶναι νὰ καταργηθῶσιν ἅπαντα εἴτε ὠρισμένα ὠφελήματα, εἴτε τυχερά, ὅσα παρὰ τοῦ ἰδίου ποιμνίου ἀπελάμβανον ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς εἰς ἀμοιβὴν οἰασδὴποτε ἱεροπραξίας· ἀντὶ δὲ τούτων οἱ κατὰ πόλεις λειτουργοὶ τῆς θρησκείας δέον νὰ λαμβάνωσι τεταγμένον μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ἐκάστης πόλεως. Εἰς αὐτὴν τὴν θρησκείαν ἀντίκειται ὅταν οἱ κατὰ Παῦλον στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ γίνωνται πραγματευταί, οἱ δὲ ἱεροὶ ναοὶ μεταβάλλωνται εἰς πραγματευτῶν λογιστήρια· «οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματεῖαις».

ε') Γέροντας μὲν ἀπῆτει ὁ Ἀριστοτέλης, ἀκριβῶς δ' ἐξηκοντούτεις ὁ Πλάτων τοὺς ἱερεῖς τῶν ψευδῶν θεῶν· ὡς δὲ οἱ κοσμικοὶ προεστώτες ἐκλήθησαν γέροντες καὶ δημογέροντες, οὕτω καὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησία ὠνόμασε πρεσβυτέρους τοὺς ἱερεῖς, διότι καὶ οἱ πνευματικοὶ προεστώτες δέον νὰ ἔχωσιν ἡλικίαν πρεσβυτῶν ἢ τοῦλάχιστον τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας ταύτης φρόνησιν. Πολλῶν σεβασμιώτεροι καθίστανται οἱ διὰ τὴν χρηστὴν διαγωγὴν ἐκλεγόμενοι ἱερεῖς, ὅποταν καὶ ἡ ἡλικία προσεμπεδοῖ τὴν παρὰ τῶν λαϊκῶν ὀφειλομένην αὐτοῖς πεποίθησιν. Ἰδίως δὲ τὸ τῆς ἐξομολογήσεως ἔργον δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται κληρικοῖς νεωτέροις τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν, διὰ τὸ ἀνέγκλητον καὶ ἀνεπίληπτον, ὅπερ ὁ Ἀπόστολος ἀπαιτεῖ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ἱερέων.

ς') Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οἱ μέλλοντες νὰ ἱερατεύσωσι συμφορώτερον εἶναι νὰ λαμβάνωνται ἐξ ἐγγάμων καὶ εὐτέκνων μᾶλλον ἢ ἐκ μοναχῶν. Οἱ ἱερομόναχοι φαίνονται καταλληλότεροι εἰς τὴν ὑπουργίαν τῶν μοναστηριακῶν ναῶν· ἐν ταῖς πόλεσι τοῦναντίον ἀνὰ μέσον κοσμικῶν ὁμολογοῦνται τοσοῦτω πρεπωδέστεροι οἱ κοσμικοὶ ἱερεῖς, ὅσῳ εἶναι καὶ αὐτοὶ μέλη τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ φροντίζουσι περὶ τῶν πολιτῶν ὡς συμπολίται.

ζ') Ἀλλὰ, καίπερ ὄντες καὶ αὐτοὶ πολῖται, δὲν ὑπόκειται διὰ τοῦτο εἰς ὑπηρεσίας πολιτικάς· δέον μάλιστα νὰ ἀπέχωσι τῶν πολιτικῶν ἀξιωματίων ὡς ἀπὸ παγίδος διαβόλου. Πῶς θὰ ἠδύναντο νὰ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, ἂν ἀνελάμβανον καὶ ἄλλοτρίας ἀσχολίας; Πολῖται μὲν καὶ αὐτοὶ, ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτῶν ἄλλοῖον ἢ πολιτικόν·

ἀρκεῖ ἢ τῶν ἡθῶν διόρθωσις διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ ἑαυτῶν βίου.

η') Τῶν ἱερέων ἢ πληθὺς πρέπει νὰ ἦναι σύμμετρος πρὸς τὴν πληθὺν καὶ τῶν ἐν ἑκάστη πόλει κατοίκων καὶ τῶν ἱερῶν ναῶν, οἵτινες οὐδ' αὐτοὶ οὔτε πολυαριθμότεροι τῆς χρείας συμφέρει νὰ ὑπάρχωσιν, οὔτε πολυδάπανοι. Ὁμολογούμενον ὑπάρχει, ὅτι ἐξ οὗ ἐπλεόνασαν ἱερεῖς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, ἤλαττώθη τὸ ὀφειλόμενον πρὸς τὴν θρησκείαν σέβας. Οἱ κληρικοί τοῦ Ἀγ. Πέτρου ἐν Ρώμῃ ἤνωσαν τερατωδῶς τὴν πνευματικὴν τῆ κοσμικῆ ἐξουσίᾳ παρὰ τὴν ρητὴν τοῦ Κυρίου παραίνεσιν « ἡ βασιλεία ἡ μὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου »· οἱ ἐπίσκοποι τοῦ Ἀγ. Παύλου ἐν Λονδίῳ ἀπολαύουσι πλούτου Κροίσου παρὰ τὴν ρητὴν τοῦ Ἀποστόλου παραίνεσιν « οἱ βουλούμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἔλεθρον καὶ ἀπώλειαν ». Ἐὰ κακὰ ταῦτα εἶναι ἀδιόρθωτα, ἐπομένως καὶ ἀξιοθρήνητα· γινώσκοντες λοιπὸν ἡμεῖς πόσον ἐβλάβημεν ὅποτε εἶχομεν αὐτὰ, ἄς φυλαττώμεθα μὴ αὐθις εἰσαγάγωμεν αὐτὰ εἰς τὴν πολιτείαν. Ὡς ἐν τῇ πολιτείᾳ τοσοῦτοι ἄρχοντες χειροτονοῦνται, ὅσοι ἀρκοῦσιν εἰς τῶν κοινῶν τὴν κυβέρνησιν, τοσαῦτα δὲ κτίζονται ἀρχεῖα ὅσα ἀρκοῦσι νὰ χωρῶσι τοὺς κυβερνῶντας, οὕτω καὶ ἡ θρησκεία ἡμῶν οὔτε ἱερεῖς, οὔτε ναοὺς πλείονας τῶν χρειωδῶν πρέπει νὰ ἔχη. Μὴ γελάσητε, φίλοι ὁμογενεῖς, ἀκούοντες, ὅτι ἐγὼ ἐπεθύμουν παρὰ τοὺς ἄλλους ναοὺς ἓνα μόνον ἐξαίρετον νὰ ἔχη καὶ ἑκάστη πόλις καὶ ἐκείνη μάλιστα, ἐν ἧ θὰ βουλευῆται κατ' ἔτος τὸ νομοθετικὸν τοῦ ἔθνους συμβούλιον, τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Δικαιοσύνης μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς « Δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν ». Ἐκ τῶν θείων τελειοτήτων οὐδεμίαν ἄλλην ἀπονέμουσι τῇ Θεῷ καὶ Ἱερῶν Γραφῶν συγκρότητον ἢ τὴν τῆς Δικαιοσύνης, διότι ἐν ταύτῃ μόνῃ περιέχεται ἡ ἀληθινὴ ἀρετὴ καὶ διὰ ταύτης μόνῃς ὀφείλει ὁ πολιτευόμενος νὰ ζῆσιν εἰρηνικῶς τὸν παρόντα βίον ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι τοῦ μέλλοντος. Τὴν Δικαιοσύνην λοιπὸν πρῶτιστα καὶ μάλιστα δεῖν νὰ σέβῃ καὶ τιμᾷ ὁ χρηστὸς πολίτης καὶ εἰς ταύτης τὸν ναὸν νὰ καταφεύγῃ ὅσάκις ἔρχεται εἰς πειρασμὸν νὰ ἀδικήσῃ. Ὁμοίον τι παρήγει καὶ ὁ Ζάλευκος λέγων « ἐὰν δέ τῳ παραστῆ δαίμων κακὸς τρέπων πρὸς ἀδικίαν, διατρέβειν πρὸς ναοῖς καὶ βωμοῖς καὶ τεμένεσι, φεύγοντα τὴν ἀδικίαν ὡς δέσποιναν ἀσεβεστάτην καὶ χαλεπωτάτην, ἰκετεύοντα τοὺς Θεοὺς συναποτρέπειν αὐτήν ». Ἐν τούτῳ τῷ ναῷ δεῖν καὶ οἱ κριταὶ νὰ ὀρκίζονται πρὶν

καθίσωσιν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ νομοθέται τοῦ γένους νὰ ἀκούωσι τὴν λειτουργίαν πρὶν εἰσελθῶσιν εἰς τὸ βουλευτήριον. Πολίτης, συχνότατα βλέπων τὸν ναὸν τοῦτον καὶ συχνότατα ἐν αὐτῷ προσευχόμενος, ἀποτρέπεται ἀπὸ τῆς ἀδικίας μᾶλλον ἢ φοβούμενος τοὺς νόμους. Τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀνήγειρεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλαττώσας ἀδίκως τὰ σιτηρέσια τῶν γυμνασίων καὶ τῶν διδασκάλων· ἂν ἐκεῖνος ἐφαντάσθη, ὅτι θὰ ἐτίμα τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἀσοφίας τοῦ γένους αὐτοῦ, ἃς φανῶμεν ἡμεῖς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εὐσεβέστεροι καὶ φρονιμώτεροι ἀνεγείροντες ἄνευ ἀδικίας ναὸν τῆς ἁγίας Δικαιοσύνης ὅπως ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν διαρκὲς ὑπόμνημα νοθετικὸν τῆς πρὸς ἀλλήλους διαγωγῆς ἡμῶν.

Ὅλίγα τινα προστίθημι καὶ περὶ τῶν ἄλλων θρησκευμάτων. Σήμερον παρὰ τοῖς πεφωτισμένοις ἔθνεσιν ἐμβασιλεύει ἡ ἀνεξιθρησκεία, ἀποδοκιμάζεται δὲ ἡ μισαλλοδοξία ὡς μανιακῶν ἀγριότης, καθάπερ μέχρι τῆς χθὲς ἐθαυμάζετο ὡς εὐσεβῆς πράξις ζηλωτῶν. Ὡς ὅπαδοί τῆς ἀληθινῆς θρησκείας τοῦ πραοτάτου Ἰησοῦ ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπιδεικνύωμεν τὴν αὐτὴν πραότητα καὶ ἀνοχὴν πρὸς πάσας τὰς ἄλλας θρησκείας, ἀλλὰ νὰ μὴ φαινώμεθα καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν. Ἀποστρεφόμενοι ὡς ἀδικίαν τὸν κατ' ἄλλων διωγμὸν, δίκαιον εἶναι νὰ προσέχωμεν ἵνα μὴ διωκώμεθα ὑπὸ τῶν ἄλλων οὐχὶ ἀναφανδόν, ἀλλὰ κρύφα, ὡς ποιοῦσιν οἱ πολυειδεῖς καὶ πολυώνυμοι ἀπόστολοι τῆς παπικῆς αὐλῆς. Ὅς τις ἂν τούτων δι' ἀπάτης ἐφελκύσῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν ἕλληνας τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δεόν νὰ ἐξορίζηται τῆς Ἑλλάδος ἀδυσωπήτως. Οἱ ἄλλοι θὰ ἀπολαύωσι τῆς προστασίας τῶν ἡμετέρων νόμων, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν δυτικῶν μοναχῶν πρέπει πάντοτε νὰ ἀναλογηθῆ πρὸς τὴν πληθὺν τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν δυτικῶν κοσμικῶν χριστιανῶν. Οἱ πλείότεροι τῆς χρείας ἃς ἐπιστρέφωσιν ἕκαστος εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς ἰδίας πατρίδος, ἐκτὸς ἐάν τις ἐξ αὐτῶν, ἀποτιθέμενος τὸ μοναχικὸν σχῆμα, στέρξῃ νὰ γεωργῇ τοὺς ἐλληνικοὺς ἀγροὺς ἢ νὰ ἀσκῇ ἄλλην τινὰ τέχνην ἱκανὴν νὰ διατρέφῃ αὐτόν. Ἡ ἡμετέρα πολιτεία οὔτε ξένους οὔτε ἐγχωρίους ἀνθρώπους ἀνέχεται ἀργούς· ἀλλὰ καὶ οὐδένα κωλύει νὰ γίνῃ ἀπὸ ζώου πολιτικοῦ ζῶον μοναχικόν, ἀρκεῖ μόνον νὰ διάγῃ βίον σύμφωνον τῇ προσηγορίᾳ, κεκλεισμένος ἐν μοναστηρίῳ, οὐχὶ δὲ ἐν ταῖς πόλεσι περιφερόμενος καὶ τρεφόμενος ἀργὸς αὐτὸς ὑπὸ ἐργαζομένων πολιτῶν. Τὸν ἀργὸν βίον διαρρήδην κατεδίκασαν οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἀλλότριον

πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ Χριστοῦ· «εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω».

Ἐσχατον νῦν ἀποτείνω πρὸς ὑμᾶς τὸν λόγον, φίλοι ὁμογενεῖς· ἀδυνατῶν νὰ συνοπλισθῶ καὶ συναγωνισθῶ ὑμῖν, παρηγορῶ τὴν λύπην μου ταύτην δι' ἐρεθιστικῶν καὶ παραινετικῶν λόγων καὶ ἐπὶ κινδύνῳ νὰ κριθῶ παλιλλόγος καὶ πολύλογος.

Διὰ τῆς ὁμοιοῦσας ἐνίκησατε καὶ θὰ νικήσητε μέχρι τέλους· μὴ σπεύσητε ὅμως νὰ ψάλητε τὸν ἐπινίκιον ὕμνον εἰς τὸν Θεὸν τῶν δυνάμεων, ἐὰν μὴ διὰ τοῦ αὐτοῦ ὅπλου νικήσητε τὴν πολυκέφαλον ὕδραν τῆς τυραννίας τῶν ἰδίων παθῶν, ἧτις εἶναι πολλῶ ἰσχυροτέρα καὶ ἐπικινδυνότερα σαυλτάνιον, Νερώνιον καὶ δεσποτῶν τῆς Περσίας. Ὀπλίσατε ὑμᾶς αὐτοὺς διὰ τοῦ ὅπλου τῆς ὁμοιοῦσας, ἐνδύσασθε δὲ καὶ τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ἂν ἀληθῶς ποθεῖτε μετὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ πολέμου νὰ ἀπολαύσητε καὶ τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. Ἡ θρησκεία ἡμῶν εἶναι θρησκεία ἀγάπης, φιλανθρωπίας, εἰρήνης πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, συγκαταβάσεως, συγχωρήσεως, ἐνὶ λόγῳ δικαιοσύνης. Πλανᾷ ὑμᾶς ὁ ἐπιχειρῶν νὰ δείξῃ ὡς ἀρετὴν πράξιν τινα ἀνθρωπίνην ἄλλην παρὰ τὴν δικαιοσύνην, «ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετὴ ἔστιν». Κακοὺς δὲ χριστιανοὺς καὶ κακοὺς πολίτας θέλει νὰ ἀποδείξῃ ὑμᾶς ὁ διατεινόμενος, ὅτι ἄλλος πρέπει νὰ ἦναι ὁ χριστιανὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἄλλος ἐν τῇ πολιτείᾳ· «τὸν αὐτὸν βίον ἀναγκαῖον εἶναι τὸν ἄριστον ἐκάστῳ τε τῶν ἀνθρώπων καὶ κοινῇ ταῖς πόλεσιν», κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. Ἄλλην παρὰ ταύτην διδαχὴν οὔτε παρὰ τῶν ἱερομένων πρέπει νὰ περιμένητε, οὔτε παρὰ τῶν ἱεροκηρύκων, οὔτε παρὰ τῶν πνευματικῶν. Ἀρπάσαντες τὰ ὅπλα κατὰ τῆς ἀδικίας τοῦ ξένου, θὰ ἡλεγχόμεθα μωροὶ ἂν ἠνευχόμεθα τυραννόμενοι ὑπὸ ἀδικῶν ἐμφυλίων.

Ὡ πλούσιοι καὶ δυνατοὶ τοῦ γένους! εὐηργετήσατε τὸ γένος ἐν τῇ δουλείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ νέον ἀνοίγει ἡμῖν στάδιον ἀρετῆς· ἐνδόξως δὲ θὰ διανύσητε τοῦτο πρῶτον μὲν ἐξαπλοῦντες τὰ φῶτα εἰς τὸ γένος, τὸ νῦν μάλιστα χρεῖαν ἔχον πλειοτέρων γυμνασίων καὶ διδασκάλων, ἐπομένως καὶ πλειοτέρας παρ' ὑμῶν ἀπεκδεχόμενον εὐεργεσίας, εἶτα δὲ καταβάλλοντες τὸ σφοδρότατον τῶν παθῶν, τὴν φιλαρχίαν. Πάντων ἀνθρώπων κοινὸν ἐπιθύμημα, κατὰ Πλάτωνα, εἶναι νὰ ἐπιθυμῇ ἕκαστος ὅπως τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων αἱ πράξεις ἐκτελῶνται ὡς αὐτὸς ὀρέγεται καὶ ἐπιτάσσει. Τὸ ἐπιθύμημα τοῦτο δεσπόζει μάλιστα τῆς ψυχῆς τῶν πλουσίων ὡς ἐχόντων καὶ πλείονας πόρους πρὸς πλήρωσιν

τῶν πόθων αὐτῶν. Ἄλλ' ἢ πλήρωσις, ἀντὶ τοῦ καθιστᾶν αὐτοὺς εὐδαιμονας, ταρασσει τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος καὶ ἔλης τῆς πολιτείας, ἧς καὶ αὐτοὶ εἶναι μέλη. Ἡ ἐπάρατος φιλαργία ἠφάνισε τὰς πολιτείας τῶν προγόνων· φιλοσοφία δὲ καὶ θρησκεία κακίζουσι τὸν πλοῦτον οὐχὶ ὡς καθ' ἑαυτὸν ἐπιζήμιον, ἀλλ' ὡς λίαν κοπτερὸν ἔπλον, ὅπερ ὀλίγιστοι χειρίζονται ἀνευ βλάβης ἑκαστῶν καὶ τῆς πατρίδος. "Ὁ, τι συμφέρει τῷ κοινῷ, συμφέρει καὶ ὑμῖν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· τὸ μέγιστον δὲ τῶν συμφερόντων εἶναι ἡ ἀγαθὴ καὶ πρέπουσα τῶν πολιτῶν ἐκλογή εἰς τὰ πολιτικὰ ἐπαγγέλματα, ἃ τινὰ φθείρουσι τὸ πολίτευμα παραδιδόμενα εἰς ἀνθρώπους ἀφρονᾶς τε καὶ ἀπειρους. Οὐχὶ πάντες εἴμεθα εἰς πάντα ἀγαθοί· φρονήσις, ἀρετὴ, παιδεία, πλοῦτος καὶ δὴ πενία καθιστῶσιν ἡμᾶς ἐπιτηδεῖους ἄλλον εἰς ἄλλο, ἅπαντας δὲ ἀναγκάτους εἰς τὴν ἀγαθὴν κυβέρνησιν καὶ σωτηρίαν τῆς κοινῆς πατρίδος. Ἐπὶ τῆς δουλείας διὰ τοῦ πλοῦτου μόνου κατέστητε ὠφέλιμοι· τανῦν δὲ, συναπελευθερώσαντες τὴν πατρίδα, μέλλετε νὰ λάβητε καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα, ἐν οἷς δεόν νὰ φανῆτε δίκαιοι, οὐχὶ βία ἢ δόλῳ ἀρπάζοντες αὐτὰ, ἀλλὰ περιμένοντες νὰ ἐκλεγθῆτε ὑπὸ τῆς κοινῆς βουλῆς καὶ γνώμης τῆς πατρίδος. "Ἄν ἀληθῶς ἀγαπᾶτε τὴν ἐλευθερίαν, φεύγετε τὴν σπουδραρχίαν. Πλούσιοι, ἀγοράζοντες ὅπωςδὴποτε ψήφους τῶν πενήτων, γίνονται δοῦλοι τούτων, πάσης καταφρονήσεως ἄξιοι, διότι καὶ τοὺς πένητας ἀδικοῦσι, φθείροντες τὰ ἦθη αὐτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους συμπολίτας, ἀφαιροῦντες αὐτοὺς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐκλέγειν τοὺς ἀξιούς. Μόνη ἡ δικαιοσύνη σώζει τὰς πολιτείας ἐλευθέρας, διότι μόνην αὐτὴν ἀγαπᾷ ὁ πλάσας ἡμᾶς ζῶα πολιτικά· «δίκαιος Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε».

Πένητες καὶ ἀδύνατοι τοῦ γένους! ἂν ἀμοιρεῖτε πλοῦτου καὶ δυνάμεως, οὔτε κατὰ τῆς Προνοίας πρέπει νὰ γογγύζητε, οὔτε τοῖς ἔχουσιν ἀμφοτέρω νὰ φθονῆτε. Τῶν ἀδυνάτων εἶναι νὰ πλουτήσωμεν ἅπαντες· ἀλλ' ὁ Θεὸς οὐδενὶ ἠρνήθη τὰ μέσα τῆς ἐφικτῆς ἐπιγείου εὐδαιμονίας, λογικὸν καὶ δύο χεῖρας· τελειοποιήσατε ταῦτα καὶ μὴ φοβεῖσθε τῆς πενίας τὰ κακά. Τῶν πλείστων τὴν πτωχείαν γενναῖα ἢ σκότισις τοῦ λογικοῦ, ἢ καὶ τὰς χεῖρας παραλύουσα καὶ καθιστῶσα ἀνεπιτηδεῖους εἰς ἐργασίαν· τότε δὲ ἡ ἀργία μετὰ τῆς ἀπαιδευσίας ἀφανίζουσα τὰ ἦθη ἀπεργάζεται ὑμᾶς ἀληθῶς ἀτίμους δούλους τῶν πλουσίων. Τί πρραπονεῖσθε ὅτι ἀτιμάζεσθε ὑπ' αὐτῶν; Τιμὴ πρέπει μόνῳ τῷ ἐλευθέρῳ, τῷ ποριζομένῳ τὰ πρὸς τὸν βίον διὰ τῶν ἰδίων ἰδρώτων ὡς ἀπαιτεῖ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀργὸς πολίτης εἶναι

καὶ πολίτης ἀδικος, διότι οὐδὲν συνεισφέρων εἰς τὴν πολιτείαν κολακεύει τοὺς τρέφοντας τὴν ἀργίαν αὐτοῦ πλουσίους, ἐθιζόμενος δὲ νὰ τρέφῃται ἀργός, δὲν ἀρκεῖται ἔτι εἰς τὴν χρειώδη τροφήν, ἀλλὰ θέλει νὰ ἐξομοιωθῇ τοῖς πλουσίοις ἐν πάσιν, ἐφ' ᾧ στασιάζει, σπουδαρχεῖ, ἀπαιτεῖ ἀξιώματα, ἅτινα οὔτε νοῦν, οὔτε πείραν ἔχει νὰ διευθύνῃ, προσερχόμενος δὲ ἄλλοις ὁμοίοις ἀργοῖς καὶ μεμεθυσμένος ὑπὸ τῶν κακῶν τῆς ἐλευθερίας κεραστῶν συγκροτεῖ τὴν δημοκρατίαν λεγομένην ἀναρχίαν, ἐξ ἧς ἔπειτα γεννᾶται ἐγχώριος ἢ ἀλλοδαπὸς τύραννος.

Φρόνιμοι καὶ χρηστοὶ πολῖται τῆς μέσης τάξεως! Ὑμεῖς εἰσθε τῆς πατρίδος καὶ τῆς πολιτείας οἱ ἀκλόνητοι στῦλοι ἐφ' ὅσον στέργετε τὴν ὑμετέραν κατάστασιν καὶ δὲν λιποτακτεῖτε, κρίνετε δὲ αὐτὴν ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ δῶρον, δι' οὗ γίνεσθε εὐδαιμονέστεροι παρὰ τοὺς πολίτας ἄλλων τάξεων. Φυλάσσετε δὲ τὴν εὐδαιμονίαν ὑμῶν, μεταδίδοντες αὐτὴν εἰς ὅλην τὴν πολιτείαν, παύοντες τὰς διχονοίας τῶν δύο ἄλλων τάξεων· ἀναμιμνήσκετε τοὺς πλουσίους, ὅτι καταφρονοῦντες τῶν πτωχῶν καταφρονοῦσι τῶν ἰδίων ἀδελφῶν, παρὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ εἰπόντος «ὄρατε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων». Ὡς ἀδελφοῖς δὲ πρέπει νὰ χορηγῶσι τὴν τροφήν, οὐχὶ δι' ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ δι' ἀφορμῶν ἐργασίας καὶ διὰ τῆς χρηστῆς τῶν τέκνων αὐτῶν ἀνατροφῆς. Καὶ τοῖς πτωχοῖς δὲ παραγγέλλετε νὰ μὴ γίνωνται ἄξιοι καταφρονήσεως διὰ τὴν ἀργίαν καὶ τὴν κακοήθειαν. Διδάσκετε αὐτοὺς, ὅτι ὁ τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν πωλῶν, ἵνα χορτάζηται ἀργός, πωλεῖ καὶ θρησκείαν καὶ τὸν ἐξαγοράσαντα ἡμᾶς Χριστόν· «ἠγοράσθητε τιμῆς· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων».

Ὡ νεοὶ τοῦ γένους! ὦν τὸ ἀνθηρὸν τῆς ἡλικίας εἰκότως παραβάλλεται πρὸς τὸ ἀνθηρὸν ἔαρ, μὴ λησμονεῖτε, ὅτι, ὡς τὰ ἀνθη ἐπαγγέλλονται καρπούς, καρπούς ἀπεκδέχεται καὶ παρ' ὑμῶν ἡ ἐρημωθείσα πατρίς·

ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατριῶν ἕδη,
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν.

Λαμπροὶ ἀληθῶς οἱ ἄχρι τοῦδε ὑμέτεροι ἀγῶνες, δι' ὧν ἠλευθερώσατε τὴν πατρίδα καὶ μητρίδα· ἄλλοι ὅμως λαμπρότεροι περιμέγουσιν ὑμᾶς ὅπως φυλάξητε τὴν ἐλευθερίαν, καθαίροντες τὸ τῆς πατρίδος ἕδαφος ἀπὸ τοῦ μολυσμοῦ τῆς ἀδικίας τῶν τυράννων, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἀντικλισησθῶντες

τὴν τῆς εἰρήνης μητέρα δικαιοσύνην. Διαφυλάξατε τὴν πατρίδα ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, οἵτινες εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀποβαίνουσιν ὀλεθριώτεροι τῶν ἐξωτερικῶν, «χαλεποὶ γὰρ πόλεμοι ἀδελφῶν» κατὰ τὸν Σπαγειρίτην. Ὅσοι μάλιστα ἐσπουδάσατε ἐν Εὐρώπῃ καὶ εἶδετε τὰ ἀγαθὰ τῶν εὐνομουμένων κρατῶν ἀναπτύσσετε τὰ περὶ δικαιοσύνης μαθήματα καὶ ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν ἀναστροφαῖς τῶν πολιτῶν καὶ ἐν τοῖς γυμνασίῃς· ἐπαναλαμβάνετε συχνάκις, ὅτι ἀδυνάτων ἐπιθυμεῖ ὁ τοῖς ὁμοίοις εἰρηνικῶς καὶ εὐδαιμόνως θέλων νὰ συζῆ ἄνευ δικαιοσύνης. Εἰς μὲν τὰς γενναίας ψυχὰς ραδίως θὰ ἐμφυτεύσητε τὸ πρὸς τὴν ἀδικίαν μῖσος· εἰς δὲ τὰς ὑποδέεστερας καὶ ὑπὸ τῶν παθῶν μᾶλλον ἢ τοῦ λόγου κινουμένας ψυχὰς ἐμβάλλετε βδελυγμίαν μεταχειριζόμενοι τὰς λέξεις τουρκισία, τουρκίζω, τοῦρκος, συνωνύμους καὶ ἰσοδυνάμους πρὸς τὰς ἀδικία, ἀδικῶ, ἀδικος.

Ἐπέκεινα νὰ προχωρήσω, φίλη πατρίς, κωλύει με νῦν ἢ ἐν τῇ ψυχῇ κλόνησις, ἢ καὶ τὴν χεῖρά μου παραλύουσα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων πληροῦσα. Ἐχούσιος ἐξώρισα ἐμαυτὸν ἐκ τῶν κόλπων σου, διότι δὲν ἤθελον νὰ βλέπω σε καθ' ἡμέραν σπαραττομένην ὑπὸ τῶν ἀνομιῶν τῶν βαρβάρων. Ἐν ταῖς ἐσχάταις τῆς ὀδυνηρᾶς ζωῆς μου ἡμέραις ἀκούω παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ὅτι πάλιν ἐξήνθησεν ἢ ὑπὸ τῶν τυράννων καταμαρανθειῶνά σου ἐλευθερία. Ἀδυνατῶν νὰ ἀκούσω ἔτι ἢ ἴδω καὶ τοὺς καρποὺς αὐτῆς, διὰ τὴν μετ' ὀλίγον μέλλουσαν ἀπὸ τοῦ βίου ἐξορίαν μου, ἐπεύχομαι τούτους πολλοὺς καὶ ἀγλαοὺς πᾶσι τοῖς τέκνοις καὶ ἐμοῖς ἀδελφοῖς. Χαῖρε, φίλη μου πατρίς!

5 Σεπτεμβρίου 1821.

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ.	Στιχ.	ἀντί	γραπτέον
3	29	μου	μου
4	25	δέ	δέ
4	25	έξημερωμένα	έξημερωμένα
8	2	όν	έν
16	5	χαριζόμε οι	χαριζόμενοι
22	29	μέ	μέ
26	1	Ἄπο	Ἄπό
31	5	ὡς	ὡς
31	9	Ἄγγλοέλληνες	Ἄγγλοέλληνες
32	20	ἀναλώμασι	ἀναλώμασι (χορηγοῦντος καί τοῦ Μ. Σαλτέλη)
34	6	Βιλλεμαίν	Βιλλεμαίν, ὁ κόμης Λα- στεϋρλ (φίλος τοῦ Κοραῆ καί σφόδρα φιλέλληνα)
36	23 καί 35	Γοίτλιγκ	Γοίτλιγκ
39	5	διδασκαλος	διδάσκαλος
45	3	κοπα̃	κοπιᾶ
53	22	ἄνθη,	ἄνθη
53	23	συναποστεροῦντες δέ	συναποστεροῦσι
56	27	τῆν	τήν
79	4	φιλολογῶν	φιλολόγων
85	2	παλὺ	πολὺ
86	34	καθ κοντα	καθήκοντα
111	8	τὸ κακοῦ	τοῦ κακοῦ
119	35	ταυτα	ταῦτα

Σελ.	Στιχ.	ἀντί	γραπτεόν
θ'	13	ἔπεσθαι	ἔπεσθαι
ια'	5 κάτ.	τεσσαρας	τέσσαρας
ιβ'	1	κα	καί
ιβ'	14	ἕκαστον	ἕκαστον
ιγ'	2	ἡλικίας τῆς	ἡλικίας, τῆ
κς'	7 κάτ.	Ῥεγυμμε	Ῥεγυμμε
λα'	16	ἁμαρτήματα	ἁμαρτήματα
λγ'	1	ἄρμοδιοι	ἄρμόδιοι
λδ'	20	πατρικῆς	πρακτικῆς
ξα'	6	ἀνυπερθέτως	ἀνυπερθέτως
πη'	7	νόμους	νόμους
ςβ'	10 κάτ.	ἐμποδῶν	ἐκποδῶν
ργ'	11	Περὶ Νόμ.	Νόμ.
ρη'	28	«ἐν Λακεδαίμονι καὶ τὸν δούλον μάλιστα δούλον	«ἐν Λακεδαίμονι καὶ τὸν ἐλεύθερον μάλιστα ἐλεύθερον εἶναι καὶ τὸν δούλον μάλιστα δούλον».

Ἐγένοντο πολλαχοῦ καὶ ἄλλα ἁμαρτήματα, ἰδίως περὶ τὴν τόνωσιν οὐκ ὀλίγων λέξεων (λ. χ. ἐγγραφή που «Φαλαρίδος» ἀντὶ «Φαλάριδος», «Λουκιάνον» ἀντὶ «Λουκιανόν» κλ.). Ἀλλὰ τῶν πλείστων τούτων παροραμάτων, ὡς οἴκοθεν τοῖς πᾶσιν ἐμφανῶν, παρελείφθη ἡ διόρθωσις. Καὶ περὶ τὴν μεταγραφὴν τῶν ξένων κυρίων ὀνομάτων συνέβησαν ἀνακολουθίαι, αἵτινες ὅμως εἶναι τοσοῦτω μᾶλλον ἀξίαι συγγνώμης, ὅσω οὐδεὶς τῶν προεξαρχόντων παρ' ἡμῖν λογίων ἐδίδαξε μέχρι τοῦδε πῶς πρέπει νὰ μεταφέρονται εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν τὰ ξένα ὀνόματα, πᾶς ἕκαστος δὲ μεταγράφει ταῦτα κατὰ τὸ δοκοῦν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008